

Inledning

Varför en bok om klass i svensk samtidslitteratur, och varför nu? Med tanke på hur snabbt uppfattningar om arbete, identitet och välfärd har förändrats under de senaste decennierna är det rimligt att fråga sig om klass fortfarande är gripbart – förmår skönlitteraturen skildra det på sätt som står att känna igen? Jag vill undersöka vad samtidslitteraturen har att säga om erfarenheter av att leva i dagens Sverige. Hur skildras känslor och tankar kopplade till klass, och hur har det förändrats? Den här studien riktar frågorna till ett tjugotal prosaverk utgivna under de senaste tjugo åren. Bokens åtta kapitel prövar olika sätt att läsa klass: i enskilda motiv, i berättarperspektivet och framför allt genom karaktärernas agerande, tankar och känslor. Syftet är fördjupad kunskap om litteraturens roll i en paradoxal tid, när klassbegreppet tycks bli allt otydligare i takt med att ojämlikheten ökar.¹ Genom att sätta litteratur och nutidssamhälle i dialog med varandra hoppas jag kunna utröna mer om båda.²

I den här inledningen förklarar jag min syn på klass, på samtidslitteraturens samhälleliga roll och varför just svenskspråkig prosa utgiven i Sverige står i fokus. Jag kommer att precisera mitt tillvägagångssätt och beröra några återkommande begrepp innan jag avslutningsvis går igenom studiens upplägg.

*

Vad kan en städande hemmafru i Örnsköldsvik, några tillbaka-blickande klassresande sextioåringar, tre unga vuxna med tillfälliga anställningar, en högpresterande gynekolog i välbeställd villaförort och några tjejer i "Orten" ha gemensamt? Som protagonister i de senaste tjugo årens prosautgivning utgör de exempel på hur livet i dagens svenska klasssamhälle ser ut i skönlitterär form.

Varför ska vi bry oss om det? Vad kan samtidslitteraturen och de karaktärer som bebor den säga oss om klasserfarenhet som vi inte redan vet? Kanske är svaret att litteraturen gör något annat med läsaren än hårda fakta, siffror och rapporter. Den berör, väcker frågor, fascinerar och provocerar. Även om litteraturvetenskapen ända sedan nykritikens intåg för snart hundra år sedan gärna fjärrat sig från verkligheten säger litteraturen också någonting väsentligt om den. Samtidslitteraturen formulerar aspekter av nutiden som ännu inte blivit allmännyttiga, i gestaltningar som aktiverar såväl intellekt som känsloliv, fantasi och kanske även ett politiskt medvetande.

Min ingång i de verk jag behandlar rymmer ett antal grundantaganden. Ett är att erfarenheter av klass är något alla bär med sig, vare sig de fäster vikt vid dem eller inte. Vi *gör* alla klass på olika sätt, varje dag. Vi bär spåren av det på våra kroppar, i hur vi klär oss, agerar, tänker och känner.³ Klass finns i vår familjehistoria; villkor och attityder kan gå i arv men också förändras. Ett annat antagande är att klass i litterära berättelser framför allt skildras *performativt*, alltså i form av handlingar, någonting som *görs*, ofta med en mer eller mindre uttalad medelklassnorm i bakgrunden.⁴ En tredje utgångspunkt är att människors identiteter är komplexa; klass fångar inte allt vi är eller gör. Därför kan skillnader grundade i klass inte ensamt förklara olikheter och ojämlikhet.

"Hur kommer man in i ett klassrum och berättar att man känner folk som blivit skjutna? Eller att ens kompisars föräldrar jobbar dag- och nattsift. Städar lokaler i hela Stockholm."⁵ Den namnlösa jagberättarens frågor i Evin Ahmads *En dag ska jag bygga ett slott av pengar* (2017) fångar komplexiteten i att befinna sig i kolliderande världar och värdesystem. När hennes förortsbakgrund möter scenskolas privilegierade vita medelklassmiljö uppstår smärtsamma konfrontationer, som handlar om klass men också om genus

och rasifiering. Många skönlitterära berättelser från senare tid gestaltar just den här typen av flerskiktade, ofta såriga erfarenheter.

I dag kan ingen oreflekterat förutsätta stabila subjekt eller fasta identiteter och värden. Här delar forskningen om klass samma problem som genusvetenskaplig och raskritisk forskning: att tala om *skillnader* och hur de upprättas och reproduceras, utan att därigenom cementera dem. De senaste decenniernas makt- och identitetspolitiska analys har haft samma fokus just på marginalisering – hur den uppstår men också motarbetas.⁶ På samma sätt som genusforskningen i många fall förbisett klass och rasifiering, har forskare inriktade mot klass ofta varit blinda för andra asymmetrier. Det är med andra ord hög tid för ett flerriktat fokus.

Kultursociologen Pierre Bourdieu framhöll redan i *La Distinction* (1979) vikten av att varje undersökning av grupper, exempelvis de studenter vid franska elitutbildningar som han själv intresserade sig för, tar hänsyn även till andra variabler än de som utgör huvudfokus.⁷ Erik Olin Wright, amerikansk sociolog som ägnade decennier åt att uppdatera Marx klassbegrepp, hävdade i *Understanding Class* (2015) att klass framför allt erbjuder ett sätt att tala om sambanden mellan människors olika ”attribut” och deras materiella livsvillkor.⁸ Wrights pragmatiska syn på hur analysen av klass behöver anpassas efter syfte och sammanhang är värd att upprepa:

For some problems the causal processes cannot be properly studied without specifying a range of fine-grained differentiations and divisions within classes on the basis of such things as sector, status, gender, and race. For other purposes, however, it is appropriate to use a much more abstract, simplified class concept, revolving around the central polarized class relation of capitalism: capitalists and workers.⁹

Även filosofen Judith Butler, vars subjektskritiska klassiker *Gender Trouble* (1990) ofta beskyllts för att vilja ”avskaffa” kvinnan, har påpekat att den som ”är” kvinna på samma gång är en massa annat, eftersom ”gender intersects with racial, class, ethnic, sexual,

and regional modalities of discursively constituted identities”.¹⁰ Ur ett postkolonialt perspektiv har Homi K. Bhabha sett samma rörelse – från enskilda analyskategorier till ett intresse för överlappningar och förskjutningar. Detta har, hävdar han, lett till en större uppmärksamhet på subjektsskapande som något som sker mellan eller kanske snarare bortom summan av de ingående delarna.¹¹

Den här studien vill alltså även pröva hur klass skildras i relation till, och inflettad i, andra kategorier. Det kräver en intersektionell uppmärksamhet, även om min undersökning inte är systematisk i det avseendet.¹² Genus, ålder, etnicitet och rasifiering ingår som fasetter i det prisma som jag vänder och vrider på, och även om jag dröjer särskilt vid klass, skiftar tonvikten i de olika kapitlen. För att ett fenomen som klass ska kunna pekats ut som specifikt i litteraturen krävs ett särskilt perspektiv, en viss optik.¹³ En genomgående ambition har varit att låta texterna, berättelserna, styra min uppmärksamhet. Vad säger de, vilka olika versioner av klasserfarenhet i det nutida Sverige framträder i dem, och hur?

Studien har inga ambitioner att vara heltäckande, syftet är snarare att genom nedslag visa på bredden i hur klassrelationer och -erfarenheter gestaltas i samtidsprosan, med ett sammanhållande fokus på själva *görandet*, klass som gestaltad, performativ praktik. Jag har fördjupat mig i ett tjugotal verk i den reguljära utgivningen på de större svenska förlagen. Flertalet har fått förhållandevis stor uppmärksamhet i form av recensioner och i vissa fall även litterära priser. Samtliga är publicerade under de senaste tjugo åren och skrivna ur ett samtidsperspektiv, även om några skildrar skeenden som ligger längre tillbaka i tiden. Jag har valt dem för att de illustrerar hur klass *gestaltas*, *görs* och *känns* i svensk litteratur, och för att de kretsar kring några av de senaste decenniernas stora samhällsfrågor – ökade klyftor, ett arbetsliv i förändring, växande etiska krav på medelklassen och polariseringen kring kontroversiella frågor om bland annat genus, rasism, konsumtion, och i någon mening även klimat. Beträktade tillsammans visar de hur diskussionen om klass blivit alltmer mångfacetterad i takt med att samhället förändras.

I analyserna av de olika verken växlar jag mellan att hålla diskussionen nära texterna och att zooma ut, för att sätta dem i dia-

log både med större samtida samhällsmönster och olika typer av forskning och teoretiska begrepp, många från sociologin men några även från andra områden. Forskning som berör studiens övergripande frågor tar jag upp här i inledningen, men huvuddelen av tidigare relevant forskning återopas i de enskilda kapitlen.

Klassbegrepp i förändring

Vad innebär då klass? Handlar det i första hand om ojämn fördelning av resurser eller om skillnad när det gäller identitet, livsstil, status, hierarkier och självkänsla? Är klass på väg att försvinna som analysbegrepp, eller är det snarare mer aktuellt än någonsin? Svaren är, som så ofta, beroende av perspektiv. Särskilt sociologin har genom åren bidragit med en rad olika ingångar. Klass kan betraktas i termer av ekonomisk ojämlikhet och konflikt mellan grupper eller skillnader i status och livschanser, som hos Karl Marx respektive Max Weber. Det kan, som hos Wright, handla om inflytande, om att vara den som bestämmer på en arbetsplats eller den som snarare påverkas av andras beslut. Men klass kan också, som hos Bourdieu, yttra sig i andra kapitalformer än ekonomiska, och i distinktioner och smak. Klass visar sig tydligast i människors sökande efter respektabilitet, hävdar Beverley Skeggs. Jag kommer att få anledning att anknyta till alla dessa ingångar, och ytterligare några.

Snarare än att utgå från en fast definition av vad klass *är* vill jag alltså undersöka hur klass *görs* i de skönlitterära texterna. Men det kräver samtidigt en uppmärksamhet på hur den politiska diskussionen i stort har sett ut. Vad innebär det till exempel att klasskampen i allt högre grad har ersatts av identitetspolitiken som fokuspunkt och förändringsmotor, och hur yttrar sig det i litteraturen? Filosofen Nancy Fraser hävdade redan 1997 att det politiska tänkandet befinner sig i ett *postsocialistiskt tillstånd*, där den politiska vänstern efter murens fall inte har lyckats samla övergripande progressiva visioner. Det handlar både om att den framväxande identitetspolitiken flyttat fokus från ekonomi till ”kultur” – eller *från omfördelning till erkännande* – och att kraven på jämlikhet tappat kraft i ljuset av aggressiv marknadisering och snabbt växande klyf-

tor.¹⁴ Även om Fraser uttrycker oro över hur kampen för jämlikhet mattats till förmån för olika gruppers krav på just *sina* rättigheter, framhåller hon att även kulturellt grundade kamper kan vara både rimliga och förankrade i ekonomisk ojämlikhet.¹⁵ Därför bör en postsocialistisk analys integrera identitetspolitiken i stället för att förkasta den: "Properly conceived, struggles for recognition can aid the redistribution of power and wealth and can promote interaction and cooperation across gulfs of difference."¹⁶ Men att nå dit kräver en omformulering av erkännande. I stället för en gruppsspecifik identitet bör det handla om en *samhällelig status*, som tillerkänns alla genom lagar, policyer eller informella praktiker. Frasers poäng är att ekonomi och kultur är tätt sammanflätade i samtidens kapitalistiska samhällen och att en analys av ojämlikhet måste utgå från det.¹⁷ Därför föreslår hon en vad hon kallar *bivalent* kritisk ingång som sammanför det samhälleliga och det kulturella, det ekonomiska och det diskursiva, klass och identitet. Jag tar fasta på den här dubbelblicken i mina läsningar, även om tyngdpunkten växlar i de olika analyserna. Studiens bivalenta uppmärksamhet öppnar för nya och mer inkluderande sätt att resonera kring klass som del i politiska och estetiska processer där även andra kategorier har betydelse och olika erfarenheter, tillhörigheter och funktioner påverkar varandra.

Själva klassbegreppet har länge varit omdiskuterat, och har till och med dödförklarats.¹⁸ Men dess alltmer mångskiftande karakter har också frammanat nya angreppssätt. Det senaste decenniets mest uppmärksammade omtag är ekonomen Guy Standings användning av begreppet *prekariatet* (*the precariat*). Det beskriver en klass i vardande, som uppstått genom kapitalets globalisering och den nyliberala nedmonteringen av välfärdssystemen.¹⁹ Betraktad som klass är prekariatet splittrat, individualiserat och ofta i avsaknad av klassmedvetande. Det utgör därmed inte en *klass för sig*, enligt Marx definition, det vill säga en klass som både är medveten om sin existens och som kämpar politiskt för sina gemensamma intressen.²⁰ Oförmågan att organisera sig som en grupp kan göra prekariatet farligt, hävdar Standing, eftersom bristen på samhörighet ökar känsligheten för populistiska strömningar: Trump, Putin, Orbán, Marine Le Pen, Brexit och Lega är alla delar av det "po-

litiska monster” som göds av den här osäkerheten.²¹ Prekariatets kanske viktigaste kännetecken, dess sårbarhet på grund av oförutsägbara och osäkra arbets- och levnadsvillkor, rymmer i förlängningen också en marginalisering i relation till staten, i takt med att social rättvisa i allt högre grad underordnas marknadslogiken.²²

Det jag framför allt tar med mig är hur Standing uppdaterar 1900-talets syn på arbete. Fabriken som norm, med fasta anställningar och arbetstider, är giltig för allt färre.²³ Prekära livsvillkor drabbar inte heller enbart de lägst betalda, utan även dem som riskerar att hamna utanför arbetsmarknaden och trygghetssystemen, som ungdomar, immigranter, tillfälligt anställda eller fattigpensionärer. Standings perspektiv har gjort mig nyfiken på hur klass skildras även i miljöer som inte brukar uppmärksammas i litteraturforskning om klass, som på universitetet eller i välmående villakvarter. Ytterligare en aspekt som jag får anledning att återknyta till är Standings iakttagelse att tillvaron i prekariatet, i takt med den ökade digitaliseringen, fört med sig ett förändrat tänkesätt – en mer kortsiktig livssyn där den identitet och trygghet som tidigare kopplades till arbetet måste sökas någon annanstans. Bland andra sociologerna Bourdieu, Anthony Giddens och Zygmunt Bauman har tidigare lyft fram liknande tendenser, som jag kommer att beröra framför allt i kapitel 4 och 6.

Kritiker har hävdats att Standing inte bidrar med något väsentligt nytt och att prekariatet inte utgör en klass i egen rätt.²⁴ Men som litteraturvetaren Emily Hogg påpekar i inledningen till antologin *Precurity in Contemporary Literature and Culture* (2021) har prekariatsbegreppet haft en avgörande inverkan på kunskapsproduktionen under senare år, just för att det fått forskare från en rad olika fält att arbeta vidare med hur nya typer av ojämlikhet och sårbarhet fungerar i dagens nyliberala samhällen.²⁵

Ett annan viktig röst i diskussionen om klass är den tidigare nämnda Beverley Skeggs och hennes uppdatering av begreppet *respektabilitet*, som framför allt fångar arbetarklassens försök att ”passera”, genom att på olika sätt ”hära” medelklassens livsstil.²⁶ Skeggs anknyter till historikern Lynette Finch, som i *The Classing Gaze* (1993) visat hur kategorin *arbetarklass* under 1800-talet uppstod ur medelklassens försök att skapa distans till definierbara ”an-

dra” – i så måtto var det framför allt fråga om en *moralisk* kategori, där särskilt kvinnor observerades och bedömdes, i hur de skötte sig som hustrur och mödrar, tog ansvar för sina barn och behärskade sin sexualitet.²⁷ Genom att definiera och klassificera arbetarklass utifrån sina egna behov, med familjelivet som centrum, formulerade medelklassen också sig själv.

En utgångspunkt i marxistisk klassanalys som Skeggs anknuter till är att arbetar- och medelklass (eller bourgeoisie) inte bara står emot varandra, utan också är ömsesidigt *beroende*. Hur gestaltas den här relationen i svensk samtidslitteratur? Det får jag anledning att återkomma till bland annat i kapitel 1, 3, 4 och 5. Med utgångspunkt i Bourdieus tankar kring symboliskt kapital betonar Skeggs att olika former av kapital har olika värde för kvinnor och män, infödda och immigranter, och att dessa värden har en tendens att föras vidare till nästkommande generation. Ett sådant perspektiv öppnar både för intersektionella och historiska analyser, där samhällets mångfacetterade produktion av makt och status studeras relationellt och utifrån flera variabler samtidigt. I likhet med Skeggs utgår jag från att klass är något som ständigt skapas i samtiden.²⁸

Samhällsvetenskapen erbjuder som synes en solid empirisk och begreppslig grund i studiet av klass. Men hur väl stämmer den in på de skönlitterära berättelserna? Här får spåren av klass framför allt sökas i gestaltningen av specifika händelser och praktiker, ett pågående görande av klass som sker inom textens universum, och som präglas av dess grundton och ideologi.

Klass i ett förändrat Sverige

Mitt intresse för klass i litteraturen har alltså en stark koppling till de senaste decenniernas samhällsutveckling, där ökad globalisering av arbetsmarknaden och det nyliberala genombrottet satt djupa spår, inte bara i Sverige utan i hela västvärlden.²⁹ Konsumtion och kultur styr samhället i allt högre grad och i samma takt minskar förvärsarbetets betydelse för människors sociala identiteter. Traditionellt manliga industrijobb krymper, medan kvinnligt kodade

arbeten inom vård, omsorg och service växer. Samhällets mellanskikt ökar och individualismen breder ut sig på bekostnad av kollektivismen. Arbetar- och fackföreningsrörelsen försvagas, klassröstningen minskar, samtidigt som nya sociala rörelser växer fram.

I Sverige ökar ojämlikheten snabbast i den utvecklade världen, hävdar redaktörerna för den omfattande rapportsamlingen *Klass i Sverige* (2021), som jag får anledning att referera till vid flera tillfällen i den här inledningen.³⁰ Klass handlar, menar de, om *skilda världar*, i fråga om inkomst, kapital och förmögenheter. Minskat skatteuttag och ökad privatisering har gröpt ur välfärden, vilket skapat nya typer av utanförskap. Skiftet från industri till service har inneburit både en feminisering och en etnifiering av arbetsmarknaden.³¹

Även om nästan hälften av den förvärvsarbetande befolkningen tillhör arbetarklassen³² identifierar sig inte alla inom traditionella arbetaryrken som just arbetare. Det gäller särskilt dem som är verksamma inom den offentliga sektorn.³³ En växande andel inom traditionella arbetaryrken har också lämnat arbetarrörelsen. Bland manliga LO-väljare har Sverigedemokraterna i flera av SCB:s mätningar av partisympatier under senare år hamnat högst.³⁴ Tendensen att välbeställd, intellektuell och välutbildad medelklass politiskt gått till vänster medan delar av arbetarkollektivet rört sig mot det socialkonservativa och högerpopulistiska syns i stora delar av västvärlden.³⁵

I kapitel 1, 2, 3, 4 och 8 uppehåller jag mig vid olika skildringar av arbetartillvaron – uppväxtskildringar i 1960-talets välfärdsstat, författardagböcker om fattigdom och anhörigskap, folkhemmets hemmafru som blind fläck i klassdiskussionen, unga vuxna på mer eller mindre tillfälliga besök inom typiska arbetaryrken och tre unga kvinnor i det *mellanförskap* – känslan av att befinna sig mellan olika kulturer – som en icke-svensk bakgrund i dagens Sverige innebär. Karaktärerna delar det otydlighetens problem som handlar om svårigheter att nagla fast och förstå vad det innebär att vara arbetare i dag. Hur kan arbetarerfarenhet beskrivas, hur påverkas den av en klassresa och varför är det så svårt för ungdomar, kvinnor och rasifierade att passa in i eller känna sig hemma i gängse definitioner?

Medan klassforskningen riktat stor uppmärksamhet mot arbetarklassen, eller *proletariatet*, har det varit ganska tyst om samhällets mellanskikt. Sociologerna Rune Sakslind, Ove Skarpenes och Roger Hestholm, som i en antologi från 2018 undersökt vad de kallar för *medelklasskulturen* i det samtida Norge, menar att ointresset för denna heterogena grupp i Marx tvåklassmodell skapat en social *restkategori*.³⁶ De efterlyser fler nationellt och lokalt förankrade empiriska studier för att validera om vedertagna klassbegrepp är fortsatt applicerbara.³⁷ Frånvaron av uppmärksamhet på medelklasspositionen i forskningen om litteratur och klass uppmärksammar jag i kapitel 5, där även skönlitteraturens gestaltning av medelklassen som i någon mening klassmedveten och medansvarig tas upp. Privilegerade svenskers växande dåliga samvete för hur deras välstånd sker på andra gruppers bekostnad behandlar jag djupare i kapitel 7.

Medelklassen utgör självfallet inte heller någon statisk kategori, utan präglas ofta, som Erik Olin Wright påpekat, av ”motsägelsefulla klasspositioner”.³⁸ Stora grupper, bland annat lärare, sjuksköterskor och poliser, kan sägas ha proletariserats sedan 00-talet.³⁹ Från relativt stor självständighet har deras arbetsvardag fått allt fler inslag av styrning och kontroll, i och med att företagsekonomiska styrmodeller som *new public management* gjort sitt intåg inom offentlig sektor. Medelklassen betraktas heller inte som ett löntagarkollektiv, vilket har försvårat samlad facklig kamp. Även studenter, tidigare sedda som en grupp på väg in i samhällseliten, har fått se levnadsstandard och status sjunka i takt med den högre utbildningens marknadisering. Jag får anledning att återknyta till detta i kapitel 6.

Gränserna mellan medelklassen i vid bemärkelse och arbetarklassen har med andra ord blivit alltmer otydliga under senare decennier.⁴⁰ Vilken klass tillhör exempelvis en frilansande journalist eller kulturarbetare? Även om arbetets innehåll signalerar medelklass säger de otrygga anställningsvillkoren och osäkra inkomstnivåerna något annat. Den uppdelning i manuellt och intellektuellt arbete som brukar definiera människors klassposition passar inte riktigt in i den moderna tjänsteekonomin.⁴¹ Prekära arbetsvillkor skär över traditionella klassgränser.

Klass i relation: genus, rasifiering, ålder och identitet

De övriga kategorier som jag återkommande sätter klass i dialog med i den här studien är framför allt genus, rasifiering och ålder. De delar samma dynamik, där ett grundläggande skillnadstänkande upprättar normer och utpekar avvikelser som får reell betydelse för människor i deras dagliga liv. Med kön avser jag den kategori som används när en person definieras eller definierar sig själv som kvinna eller man – i samhället och som fiktiva karaktärer i berättelser. Begreppet kön är inte heller statiskt. Bara under de senaste två decennierna har det både dekonstruerats och återuppstått i ny-materialistisk form, och de senaste årens transdebatt har ytterligare ruckat på tidigare försanthållanden.⁴² Sverige brukar lyftas fram som ett av världens mest jämställda länder, men könsmaktsordningen innebär alltså att gruppen män är överordnad gruppen kvinnor, både när det gäller inflytande och inkomst. Genus rör den diskursiva nivån, alltså *konstruktionen* av könsskillnad, av vad som betraktas som kvinnligt och manligt beteende i olika typer av yttranden. Jag utgår från Judith Butlers förståelse av genus som någonting som ständigt *görs* genom imitation och upprepning, utifrån en heterosexuell norm.⁴³

Etnicitet handlar om människors tillhörighet i en viss grupp i fråga om språk, kultur, religion och tradition, antingen genom egen identifikation eller kategorisering gjord av andra.⁴⁴ Som bland andra sociologen Catrin Lundström och ras- och vithetsforskaren Tobias Hübinette lyft fram räcker inte begreppet för att förklara hur icke-vita betraktas, behandlas och benämns i nutidssamhällen som likt det svenska präglas och normeras av vithet.⁴⁵ Samtidigt är begreppet *ras* problematiskt och belastat, eftersom det bygger på förmodade essentiella biologiska skillnader mellan olika grupper inom den mänskliga arten. Jag intresserar mig även här snarare för det *görande* av skillnad som i själva verket föregår det som särskiljs och som inte är statiskt utan föränderligt och relationellt. Denna praktik brukar kallas för *rasifiering*, en i grunden rasistisk konstruktion som främst bygger på hudfärg men även andra synliga fysiska särdrag.⁴⁶ Jag kommer omväxlande att använda mig av begreppen etnicitet och/eller rasifiering, beroende på sammanhang. När jag

påpekar att en karaktär är svart eller vit handlar det om hudfärg, när jag generaliserar och talar om exempelvis vit medelklass syftar jag på en norm som har sin grund i rasifiering.

Ålder spelar också en viktig roll i min undersökning. Vårt samhälle präglas av en åldersmaktsordning, där framför allt barn men även äldre har svårt att hävda sina intressen.⁴⁷ Den rådande ålderismen har inte minst blivit tydlig under coronakrisen. I västvärlden står barn och äldre numer i allmänhet utanför arbetsmarknaden, men det betyder inte att de saknar upplevelser av eller minnen förknippade med klass. När det gäller skönlitterära skildringar i arbetarmiljö är det slående hur ofta de handlar om unga, medan medelklassberättelser oftare kretsar kring karaktärer i medelåldern. I den här studien står framför allt barndom och ungdom (eller vuxenblivande) i centrum i flera av kapitlen, särskilt i 1, 4, 6 och 8, medan framför allt kapitel 5 och 7 kretsar kring romankaraktärer i medelåldern.

Klass är, som nämnts tidigare, en position i social struktur men rymmer och yttrar sig också i människors agerande. I skönlitteraturen är det, menar jag, framför allt i gestaltningen av olika handlingar, tankar och känslor som klass blir synligt. I de undersökta verken framträder klass påfallande ofta som en avgörande aspekt i identitetsskapande sammanhang. ”Vi gör vårt jobb men också vår identitet”, hävdar sociologen Mikael Stigendal, som hör till dem som menar att klass är både strukturellt och kulturellt.⁴⁸ Identitet är något som *görs* och *uppnås*, snarare än att vara någonting medfött eller statiskt. Men processen sker inte isolerat eller enbart i form av individuella ”val”, utan ingår i en samhällelig, kollektiv process. Huvudfrågan är inte vilka vi är, utan hur vi *skapar* identitet, under vilka begränsningar och i vilka sammanhang.⁴⁹

Att känna klass

Om studiens övergripande fråga rör hur klass *görs* i svensk samtidsprosa inbegriper det också skildringar av hur klass *känns*. En fråga jag återkommer till är emotioner kopplade till klass och prekära livssituationer. Känslor har fått ny aktualitet i forskningen

under senare år, men det finns också många trådar bakåt. Redan på 1960-talet började exempelvis kulturteoretikern Raymond Williams formulera tankar kring en klassbunden och historiskt specifik känslstruktur, *structure of feeling*. Begreppet ingick i ett mångårigt försök att historisera samtiden och fånga en rådande samhällsanda, där upplevelsen av klass formades såväl av ideologi och makt som av erfarenheter, emotioner och estetik.⁵⁰

Hur känslor på olika sätt speglar den tid vi lever i diskuterar även Sara Ahmed i *The Cultural Politics of Emotion* (2004), där hon följer hur olika emotioner materialiseras i brännande samtidsdebatter om internationell terrorism, immigration och försoning efter nationella folkmord.⁵¹ Ahmed lyfter fram särskilda *känslöekonomier* som kännetecknas av ett meningsbärande, ackumulerande och cirkulerande kluster av känslor som likt ett klistertvågel förbinder kroppar och retoriska uttryck i en viss tid med varandra.⁵² Vissa sammanhang blir just ”klistriga” eller mättade av känslor för att de fungerar som samlingsplatser för spänningar både på personlig och samhällelig nivå. Dessa känslokluster handlar med andra ord inte bara om enskilda individers inre liv, utan påverkar och formar också själva tidsandan – ”emotions are the very ’flesh’ of time”, hävdar Ahmed.⁵³

Beverley Skeggs talar i sin tur om en *emotionell klasspolitik*, där känslor av ”otrygghet, tvivel, indignation och harm” men även ”lust och vanvördnad” håller framför allt arbetarklassens kvinnor på plats genom att de både bevakar sig själva och samtidigt öppnar sig för andras kritiska granskning, vilket leder till ständig osäkerhet.⁵⁴ Begreppet känslöekonomi i relation till klass och samtidsdebatt används återkommande i den här studien och aktualiseras särskilt i kapitel 7.

Känslor har också fått en allt större betydelse i arbetslivet. I takt med att servicesektorn växer och allt fler verksamheter ständigt utvärderas och betygsätts, ökar också förväntningar på arbetstagarare att vara tillmötesgående och socialt ”smidiga”, det som Arlie Hochschild redan på 80-talet fångade i begreppet *emotional labor*.⁵⁵ Det räcker inte att utföra själva arbetsuppgifterna, den anställda ska också vara trevlig, le och helst kunna anpassa känsloläge efter omständigheterna.⁵⁶ Guy Standing lyfter fram fyra specifika känslor

lolägen som han kopplar till prekariatet: ilska, anomi (känsla av normlöshet och förlorad samhörighet), ångest och alienation – alla reaktioner på att tvingas leva i konstant osäkerhet.⁵⁷ Jag anknyter till detta i kapitel 4.

Medan litteraturforskningen gärna har omhuldat ”aktiva” känslor som vrede, rädsla och passion, har ”oheroiska” eller icke-katharsiska känslor som bitterhet, oro, apati eller likgiltighet inte på samma sätt kopplats till klassfrågor och politik. Med hjälp av estetikforskaren Sianne Ngais begrepp *ugly feelings* vill jag argumentera för att även sådana emotioner kan vara kritiskt produktiva, just för att de går emot samtidens allt strängare krav på en viss typ av agens och strävan efter framgång och självförverkligande. I likhet med Ahmed påpekar Ngai att känslor som skildras i litteraturen handlar om samhället i stort. Dessutom påverkar de själva berättandet. Genom att formulera erfarenheter som inte riktigt passar in i ett kapitalistiskt, marknadsdrivet samhälle kan litteraturen bidra med att inte bara spegla dessa ambivalenser utan också ifrågasätta förväntningar på konsten att komma med ”lösningar” eller ge tröst och lindring.⁵⁸

Flera av de verk jag undersöker arbetar med just den här typen av icke-katharsiska känslor, vilket väcker en rad frågor om hur samtidslitteraturen förhåller sig till politiskt brännande ämnen och hur forskning som intresserar sig för klass ska kunna hantera även verk som inte har en uttalat emancipatorisk agenda.

Klass och nation: svensk litteratur i en globaliserad värld

Som tidigare nämnts betraktar jag klass som relationellt och inkluderar därför även litteratur som utspelar sig i medelklassmiljöer. I svenskt och nordiskt sammanhang finns annars en stark tradition att diskutera klass knutet framför allt till arbetarlitteraturen, vilket i sin tur kan kopplas till dess starka position under långa perioder av socialdemokratiskt välfärdsbygge. Det talas med jämna mellanrum om arbetarlitteraturens återkomst, senast i en bok av litteraturkritikern Rasmus Landström från 2020 som bär just den

titeln.⁵⁹ Men det triumfatoriska i deklARATIONEN om en återkomst bär också på sin motsats, i form av frånvaro. Det har funnits perioder när skönlitteratur med arbetartematik inte omhulldats av de större förlagen eller uppmärksammats av kritiker och forskare. Men betyder det att den litteratur som publicerats och lästs under motsvarande tid inte har handlat om klass? Det outtalade antagandet att klasstematik enbart finns i arbetarlitteratur är inte bara onödigt snävt. Det leder också lätt till tron att annan (borgerlig) litteratur, som så att säga alltid finns, behandlar större, mer allmängiltiga frågor.⁶⁰ Den medelklasskildring som i själva verket dominerar bokutgivningen har förblivit anmärkningsvärt osynlig inom litterära klassanalyser. Kanske är medelklassperspektivet så naturaliserat, bland såväl författare och förläggare som kritiker och forskare, att det helt enkelt inte uppfattas som klassspecifikt. Därför behövs undersökningar av hur klass görs även i den här typen av skildringar.

Även om olika sätt att göra klass som brukar förknippas med överklassen skymtar i den här studien, särskilt i kapitel 7, har jag valt att inte behandla överklassen som en egen kategori. Den traditionella överklassen i Sverige, det vill säga adeln, har sedan 2003 inte längre några officiella privilegier.⁶¹ Riskkapitalister, företagsledare eller karriärpolitiker, den grupp som sociologen Göran Therborn kallar ”nyliberal överhet”⁶², är alltför brokig att nagla fast som skönlitterär entitet. Litteratur som kretsar kring lyx och flärd, brott eller relationer i överklassmiljöer saknas självfallet inte, men förankringen i nutidssamhällets realiteter är i allmänhet svag och frågor som rör klass på ett djupare plan är sällsynta. Bilden av ”den andra” eller nedåtgående klassresor i skönlitterära överklasskildringar är exempel på ingångar som kunde vara fruktbara, men jag har inte funnit några intressanta prov på detta inom den tjuugoårsperiod som står i fokus här. Däremot ger jag i kapitel 8 exempel på hur dyra märkesvaror kan innebära en särskild lockelse för mindre bemedlade att försöka ”köpa sig” till högre status.

Om klassproblematiker kan urskiljas i all litteratur finns den väl i alla nationella litteraturer – varför då ägna sig åt just svensk, eller snarare rikssvensk och storsvensk, litteratur?⁶³ De senaste decenniernas accelererande globalisering, av kapital, varor, produktion

och arbetskraft, men också av litteraturteoretiska perspektiv som ”världslitteratur”, kan det synas apart att behandla samtidsprosa och klass som just en nationell angelägenhet. Under de senaste åren har komparativa ingångar också blivit vanligare, vilket lärt oss mer om hur svenska klasskildringar liknar eller skiljer sig från andra länders.⁶⁴ Samtidigt finns en rad historiska specificiteter – från den politiska utvecklingen, arbets- och familjerättslagstiftning, fackföreningarnas inflytande på den litterära traditionen, bokmarknaden och kulturlivet i stort – som gör att nationella undersökningar fortfarande behövs, även om de måste ställas i ett transnationellt ljus.⁶⁵ Inte minst Sveriges dalande rykte som global välfärdsförebild gör en granskning av hur skiftande uppfattningar om klass framträder i svensk samtidslitteratur relevant.⁶⁶

Flera av de verk jag undersöker har också tentakler ut i världen, om än i de flesta fall i medierad form. I Susanna Alakoskis *Oktober i Fattigsverige* (2012) och *April i Anhörigsverige* (2015) återkommer det politiska världsläget i författarens vardagliga mediekonsumtion. I Isabelle Ståhls *Just nu är jag här* (2017) nämner jaget en notis i mobilen om drunknade flyktingar på Medelhavet. Längre fram fastnar hon framför tv:n efter Parisattackerna och den ekonomiska krisen i Grekland dyker upp i hennes dystopiska bild av framtidens penningvärde. Protagonisterna i Evin Ahmads, Wanda Bendjellouls och Donia Salehs romaner kan genom sitt sin position mellan svenskt och icke-svenskt också avslöja hur själva normen kring svenskhet konstrueras. I Bendjellouls *Dalenglitter* (2020) reser jagberättaren dessutom till slakten i Polen, och möter ett ännu tydligare klassamhälle än hemma. Negar Nasehs *De fördrivna* (2016), som i huvudsak utspelar sig utanför Sverige, är starkt präglad just av svenska förhållanden. Här blir också det svenska i världen – inte minst mötet mellan politiskt medveten, privilegierad medelklass och den globala flyktingproblematiken – utsatt för en särskild granskning. Även om den realistiska samtidslitteraturen, inte minst den som rör klass, påfallande ofta handlar om tillståndet i den egna nationen, gör sig världen som just globaliserad ständigt påmind.

Litteratur och samtid: här och nu, eller där och då?

Studiens fokus på samtidsprosa är inte heller okomplicerat. Hur kan forskningen säga någonting substantiellt om företeelser och skeenden som vi befinner oss mitt uppe i? Fungerar samtid i sammanhanget som ett i första hand historiskt, ontologiskt eller tematiskt begrepp? Samtiden brukar först och främst betraktas synkront, som något som existerar och pågår samtidigt. Samtiden rymmer också en föreställning om en specifik identitet knuten till själva utsägelset; den handlar, som litteraturvetaren Eirik Vassenden uttryckt det i en artikel om begreppet samtidslitteratur, om ”oss”, här och nu.⁶⁷ Men samtiden kan också ses diakront, som någonting utsträckt i tid, en del i ett historiskt skeende.

Så, hur långt tillbaka sträcker sig samtiden? Jag har velat studera prosa utgiven under de senaste tjugo åren, en knapp generation, för att kunna fånga upp återkommande motiv kopplade till nutidens specifika problem, men också uppmärksamma pågående förändringar. Perioden 2000–2020 har inneburit en rad omvälvande globala skiften när det gäller klimat, hälsa, migration, politik, ekonomi, teknologi och arbetsmarknad, som gjort stora avtryck även på nationell nivå. Synen på den gemensamma välfärden, villkoren i arbetslivet, internationell solidaritet och individens ansvar har förskjutits avsevärt. Ett fenomen som klass är med andra ord beroende av sitt specifika historiska sammanhang. I sin klassiska studie *The Making of the English Working Class* (1963) lyfter historikern E. P. Thompson fram klass som någonting som pågår, som *händer* i mellanmänniska relationer, och som därmed också kan spåras bakåt.⁶⁸

Sverige har på drygt 150 år gått från ståndssamhälle via socialdemokratisk välfärdsstat till en spelare i den globala spekulationsekonomin. Den här positionsförflyttningen har på avgörande sätt förändrat vår vardag.⁶⁹ Vilka skönlitterära spår sätter det? Samtidslitteraturen har alltid befunnit sig nära samhällsutvecklingen, vardagen och de grundläggande livsfrågorna. Den lyckas pejla och problematisera pågående norm- och mentalitetsförändringar på ett annat plan än vad den offentliga och mediala diskussionen är

mäktig. Jag intresserar mig för hur berättelsen om klass i det nutida Sverige förblir sig lik, men också hur den förändras.

Realistisk samtidsprosa

Varför inriktar sig en undersökning som denna just på prosa, och särskilt romanlitteratur? Med tanke på den starka våg av ”prosaiserad” politisk poesi som präglar inte minst svensk arbetarlitteratur av i dag, med författare som Emil Boss, Johan Jönson, Helene Rådberg, David Värynen och Jenny Wrangborg, är valet inte självklart. Flera av dessa poeter upprättar dessutom tydliga kopplingar till sin samtid och deras dikter pendlar mellan realism och språkmaterialism. Det viktigaste skälet till att jag koncentrerar mig på prosa, företrädesvis romaner, är just att de rymmer *berättelser* med ett handlingsförlopp, början, mitt och slut. De har berättarröster, karaktärer och utspelar sig i allmänhet på en viss plats och vid en bestämd tidpunkt.⁷⁰

Samtidsskildringar, inte minst de med en klasstematik, följer ofta en realistisk repertoar. Redan Ian Watt påpekade i sin klassiska studie över den brittiska 1700-talsromanens framväxt från 1957 att verken präglades av en särskild *individualisering* och *partikularisering*.⁷¹ Här uppstod konventioner vi numer tar för självklara, som att det tydligt framgår var och när berättelserna utspelar sig och att protagonisterna är vanliga människor (inte mytiska gestalter eller övermänskliga hjältar) skildrade i sitt vardagliga liv. Watt hävdade också att den moderna romanen växte fram som en specifikt *borgerlig* genre; den är en produkt av en framväxande medelklass och ingår som en central del i att skapa ett borgerligt självmedvetande. Hans nutida litteraturvetarkollega Lawrence Driscoll hävdar utifrån brittiska förhållanden att den realistiska romanen bär upp hela den litterära institutionen, och att den genom sin förmåga att överrösta alla andra former – modernism, magisk realism och olika typer av experiment – också fortsätter att fungera som ett redskap för medelklassideologin.⁷²

I ett svenskt sammanhang är detta endast delvis sant, eftersom samma realistiska tradition också har banat väg för en stark ar-

betarprosa som sedan åtskilliga decennier publicerats på de stora förlagen.⁷³ I dag är den realistiska prosaformen så etablerad att dess repertoar ligger öppen för författare från, och skildringar av, olika samhällsskikt. Samtidigt handlar arbetarlitteraturens höga status i Sverige inte bara om estetiska kvaliteter eller möjligheten till identifikation. Till viss del rör sig intresset också om en nyfikenhet på ”hur andra har det”. Det som signalerar verklighet för någon kan som bekant lika gärna vara en smula exotiskt för någon annan.

Även om den realistiska samtidslitteraturen i någon mening eftersträvar representativitet och autenticitet *producerar* den också ”verklighet”, genom att använda sig av vissa konventioner. Ibland avviker den även från det etablerade: leker, experimenterar eller saboterar och etablerar i förlängningen nya koder och formspråk. Den kan fördjupa en diskussion, men också förenkla, renodla. Forskningen kan å sin sida synliggöra hur klass framträder i berättelser och undersöka hur litteraturen bearbetar och omförhandlar sociala villkor. Det kräver en öppenhet för hur pågående samhällsförändringar kan visa sig i tidigare oprövade estetiska uttryck.

*

Kapitlen i den här studien riktar alltså in sig på klass som någonting litterära gestalter *gör* snarare än *är*. Samtidigt upprätthålls tanken på klass som en specifik typ av erfarenhet, som både präglas av generella samhällsvillkor och individers sökande efter respektabilitet. Klass utgör huvudperspektivet, men eftersom utgångspunkten är att klass fungerar relationellt kommer jag, utifrån den bivalenta ingång som jag nämnt tidigare, att uppmärksamma hur klass fungerar i dialog med kultur och andra kategorier, framför allt genus, ålder och rasifiering. De komplexa sambanden mellan klass och andra positioner, identiteter eller erfarenheter blir också alltmer tongivande ju längre in i studien vi kommer. I det avslutande analyskapitlet väcks så frågan om hur synen på klass i ett alltmer mångkulturellt Sverige också behöver kopplas till uppfattningar om svenskhet.

Bokens olika delar går i dialog med en rad olika tankar och begrepp, några av de återkommande har jag redan varit inne på.

Flera är hämtade från sociologin, andra kommer från genusforskning, etnografi, postkolonial teori, vithetskritik, affektstudier och moralfilosofi. Dessa olika ingångar bidrar med möjliga svar på grundläggande frågor som: Hur kan upplevelser av klass skildras även om berättelsen är smärtsam och saknar såväl tradition som ett etablerat språk? Vilka erfarenheter, kroppsliga såväl som känslomässiga, är kopplade till klass i de aktuella verken?

Mina läsningar växlar mellan närsynta och överblickande, sympatiska och kritiska. De berör motiv och berättarperspektiv, men fokuserar framför allt på berättelsernas karaktärer – deras handlingar, tankar och känslor. I studien *Character: Three Inquiries in Literary Studies* (2019) ifrågasätter litteraturforskarna Amanda Anderson, Rita Felski och Toril Moi den seglivade formalistiska norm som begränsar litterära karaktärer endast till en funktion i texten.⁷⁴ De vill bryta tabut mot att behandla karaktärer som om de vore verkliga personer och på så sätt öppna för läsarreaktioner även bortom ideologi och socioekonomi. Det moraliska och känslomässiga gensvar som skönlitteraturen kan väcka har litteraturvetenskapen länge överlåtit åt andra discipliner. Under senare år har inte minst den så kallade affektiva vändningen öppnat för nya möjliga kopplingar mellan litteratur och samhälle. Jag kommer att behandla romankaraktärerna som textinterna element men framför allt som personer i fiktiva världar som bär stora likheter med vår egen.

I centrum för kapitel 1 står tre uppmärksammade prosaverk från åren efter millennieskiftet: Torbjörn Flygts roman *Underdog* (2001), Susanna Alakoskis roman *Svinalängorna* (2006) och Åsa Linderborgs självbiografiska skildring *Mig äger ingen* (2007). Tre versioner av uppväxt under rekordåren, med *skillnad* som återkommande referenspunkt. I spänningsfältet mellan arbetarlitterär repertoar, känslökonomier och karaktärernas jakt på respektabilitet söker jag efter de praktiker, motiv och temperament som klasserfarenheten gestaltas genom. Även om samhällsstrukturerna på olika sätt är närvarande visar jag hur historien om klass framför allt utspelar sig i familjesammanhanget, i hem och skola, och kommuniceras genom karaktärernas individuella upplevelser. Klasskillnad framträder inte minst genom barnets jämförelser med andra och

i den vuxnas minnesbilder. Hur var det egentligen att växa upp i det folkhem där fattigdom och ojämlikhet påstods vara utrotade?

Frågan dröjer sig kvar i kapitel 2, som utifrån Susanna Alakoskis båda dagboksverk *Oktober i Fattigsverige* (2012) och *April i Anhörigsverige* (2015) undersöker om och hur såriga klasserfarenheter kan gestaltas: Går det att berätta om livet på det svenska samhällets botten, och i så fall hur? I dagböckerna framträder en författare som med tomrummen som utgångspunkt framställer en ”motvillig” biografi över en splittrad och tystad arbetaridentitet i välfärdssamhällets skugga, med fattigdom, missbruk och anhöringskap som centrala noder. Jag diskuterar hur dagboksberättaren, av tvång snarare än lust, intar positionen som *vittne*, och hur den självpåtagna uppgiften att synliggöra klass- och anhöringsproblematik präglas av såväl (post)traumatiska upplevelser som vissheten om att vara den enda som kan berätta. Görandet av klass blir här ett både individuellt och kollektivt minnesarbete som handlar om att navigera i traditionslöshet och kunskapssteoretiska tomrum. Vilka redskap krävs för att skriva liv i fattigdomens och missbrukets kölvatten?

Avsaknaden av röst och bristen på arenor att uttrycka arbetarerfarenheten präglar även kapitel 3, som undersöker Kristina Sandbergs brett lästa och prisade romansvit om hemmafrun Maj Berglund i Örnsköldsvik, utgiven mellan 2010 och 2014. Dessa verk skildrar, utifrån en nutidsram och med starkt fokus på detaljen, historien om kvinnan och hemarbetet i det svenska välfärdsbygget, från sent 1930-tal till 1970-tal. Även om Maj inte uttrycker ett tydligt klassmedvetande hävdar jag att hon i högsta grad *gör* och *tänker* klass. Bakom det evinnerliga städandet och de återkommande känslorna av skam och oro framträder hemmafrun som en komplex och marginaliserad figur som varken ekonomiska kalkyler eller feministisk analys har kunnat greppa. Kanske är det först i ljuset av samtidens prioriteringar som hennes roll i det svenska folkhemsbygget blir synlig?

Även kapitel 4 riktar uppmärksamheten på hur litterära karakterer gör, tänker och känner klass, genom att följa tre unga protagonisters komplicerade möten med ett arbetsliv i förändring. Vad innebär det att fungera som en kugge i den nya serviceekonomin,

och att ständigt förväntas vara förändringsbenägen och anpassningsbar? Frågorna ställs till tre verk från 00- och 10-talen: Sara Beischers *Jag ska egentligen inte jobba här* (2012), Jack Hildéns *Vi, vi vaktmästare* (2014) och Måns Wadensjös *Monopolet* (2019). Med hjälp av Guy Standings föreställning om prekariatets tänkesätt fokuserar jag på en återkommande konflikt i berättelserna, mellan att å ena sidan anamma nya ideal om flexibilitet och oberoende och å den andra låta sig bli involverad och engagerad i arbetsplatsen. Dilemmat tvingar romankaraktärerna att reflektera över sin identitet, i och utanför jobbet, och över sina livsval: Vill de vara arbetare, och vad innebär det i så fall?

Efter de första kapitlens fokus på arbetarsammanhang väcker jag i kapitel 5 frågan om varför det varit så tyst om medelklassen i samtidens litterära klassanalys, trots att mellanskiktens livsstil länge dominerat kulturutbudet både i seriös och populär tappning och en väsentlig del av dagens prosautgivning kan kategoriseras som urbana sedeskildringar. Det är hög tid att uppmärksamma den politiska och sociala dimensionen även i den här litteraturen. Vad säger den om klass, genus och rasifiering i ett samtida Sverige? Sara Kadefors roman *Fågelbovägen 32* (2006), med den högpresterande gynekologen Karin i centrum, fungerar som exempel på hur 00-talets breda samtidsskildring gestaltar de etiska och existentiella val och motstridiga krav som nutidens ”medvetna” mellanskikt allt oftare ställs inför. Kapitlet följer Karins strävan efter att vara och betraktas som en god människa, och lyfter fram hur det skiftande berättarperspektivet synliggör hennes ojämna kamp med de egna fördomarna. Karins vilja att ”hjälpa”, inte minst den papperslösa migrantarbetaren Katerina, kan ses som ett uttryck för medelklassens svårigheter att hantera sin egen roll i ett ojämnt samhälle.

Som något av en motbild till den engagerade Karin i Kadefors roman fungerar protagonisten Elise i Isabelle Ståhls *Just nu är jag här* (2017) som står i fokus i kapitel 6. Hon närmar sig 30 men är långt ifrån etablerad, och romanen skildrar hennes planlösa irrfärder genom dagens urbana, nyliberala verklighet, där tillvaron styrs av mobiltelefonens jobb- och dejtingappar. Även om klass är ständigt närvarande blir dess betydelse sällan klart uttalad. Uti-

från Zygmunt Baumans begrepp *flytande modernitet* diskuterar kapitlet hur detta kan kopplas till Elises flyktiga intryck av världen och hennes ovilja eller oförmåga att anta en specifik identitet eller livsstil. Hennes sätt att göra klass handlar nämligen lika mycket om vad hon *inte* gör och blir framför allt synligt i sättet att iakttä och avkoda sin omgivning. Hur kan den här typen av till synes opolitiska och känslomässigt ”stumma” skildringar hanteras av forskning som intresserar sig för dagens komplexa dialog mellan litteratur och samhälle?

De ökande krav på självinsikt och samhällsengagemang som riktas mot medelklassen utvecklas ytterligare i kapitel 7, som utifrån Negar Nasehs roman *De fördrivna* (2016) undersöker motstridiga upplevelser av privilegium och sårbarhet hos ett par i global, kreativ övre medelklass. Protagonisterna Miriam och Filip, hon läkare och han konstnär, har med sin lilla dotter lämnat Stockholm för ett stenhus på den sicilianska landsbygden – avskilt men ändå inte långt från Medelhavets flyktingströmmar. Kapitlet följer Miriams ”utveckling” i berättelsen, från inledande distans och ointresse, till ett brinnande engagemang i migrationsfrågan. Hur handlar detta om klass? Utifrån Sianne Ngais begrepp *ugly feelings* och Sven Anders Johanssons tankar om nutidens *cyniska tillstånd* kopplar jag Miriams transformation till en allt tydligare förväntan på privilegierade individer att erkänna medansvar, ta ställning och *agera* i samtidens brännande samhällsfrågor.

Det avslutande kapitel 8 undersöker tre berättelser med förorten, eller snarare föreställningen om den, som fond. De unga kvinnliga jagberättarna i Evin Ahmads *En dag ska jag bygga ett slott av pengar* (2017), Wanda Bendjellouls *Dalenglitter* (2020) och Donia Salehs *Ya Leila* (2020) navigerar i ett nutidssamhälle präglad av sammanlänkade hierarkier av klass, genus och rasifiering. Vilken bild av svenskhet uppstår här? I skildringarna av studier, arbete, familj och vänskap utmejslas protagonisternas sökande efter tillhörighet, där konsumtion blir ett viktigt redskap i försöken att passa in. Jakten på pengar rymmer en strävan efter högre status och en bättre framtid, samtidigt som begäret efter lyx blottar drömmen om något till synes ouppnåeligt – samma typ av ”svenskhet” som den omgivande vita medelklassen utstrålar. Men som jag visar,

bland annat med hjälp av begreppet *postmigration*, rymmer historierna också en tydlig motberättelse. Karaktärerna returnerar den främmandegörande blicken och avvisar därmed det utanförskap och den marginalisering som den dominerande samhällsdiskursen försöker placera dem i.